

Чудик Наталія Олегівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та
фінансового права,
Західноукраїнського національного Університету
e-mail: Natali_ternopil@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0649-2715>

СУДОВИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ЇХ ПРАВ

Стаття присвячена аналізу механізму судового захисту учасників виборчого процесу як гарантії дотримання їх прав.

Аргументовано, що демократичні вибори неможливі не тільки без дотримання певних основоположних принципів для демократичної держави, в якій діє верховенство права, а й без існування дієвих процесуальних гарантій, чільне місце в системі яких посідає належна організація роботи судових інстанцій, уповноважених розглядати виборчі спори, та їх розгляд адміністративними судами.

Встановлено, що адміністративні суди виступають дієвим гарантом дотримання конституційних прав учасників виборчого процесу.

Здійснено класифікацію виборчих спорів за різноманітними критеріями.

Доведено адміністративно-правову природу виборчих спорів під час державотворчих трансформаційних процесів в Україні, проведення правових реформ в контексті гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами та триваючою демократизацією. Аргументовано, що захист виборчих прав громадян України є формою виявлення реальної волі народу щодо вільного вибору влади, власних делегатів. Віддаючи свій голос на виборах чи референдумах, громадяни реалізують власне волевиявлення, формують органи державної влади.

З'ясовано, що адміністративно-правову природу виборчих спорів підтверджують наявні специфічні характеристики: 1) виборчий спір виникає із адміністративно-правових відносин публічно-правового конфлікту у сфері публічного адміністрування, що забезпечує право на захист виборчих прав; 2) виборчі спори є динамічними і виникають, змінюються та припиняються під час реалізації виборчого законодавства України у межах конкретного виборчого процесу; 3) виборчі спори є обмеженими у часі, протягом якого відбувається певний виборчий процес; 4) предмет спору перебуває у межах об'єкта виборчих правовідносин; 5) відносини адміністративних зобов'язань публічної адміністрації; 6) публічно-правовий характер виборчого спору визначається змістом протилежних правових інтересів, носіями яких є не тільки сторони конфлікту, але можуть бути інші громадяни України; 7) сторони виборчого спору можуть мати різний статус – як суб'єкти виборчого процесу та виборчих правовідносин, так і учасники юрисдикційного порядку їх врегулювання; 8) правовий режим розгляду виборчих спорів здійснюється як в судовому, так і в адміністративному порядку.

Ключові слова: виборчий процес, гарантії виборчих прав, виборчі спори, виборче право, судовий захист.

Chudyk N. JUDICIAL PROTECTION OF PARTICIPANTS IN THE ELECTION PROCESS AS A GUARANTEE OF OBSERVANCE OF THEIR RIGHTS

The article is devoted to the analysis of the mechanism of judicial protection of participants in the election process as a guarantee of observance of their rights.

It is argued that democratic elections are impossible not only without adherence to certain fundamental principles for a democratic state governed by the rule of law, but also without the existence of effective procedural guarantees, prominent in the system of proper organization of judicial bodies authorized to consider election disputes and their consideration by administrative courts.

It has been established that administrative courts are an effective guarantor of the observance of the constitutional rights of participants in the election process.

The classification of election disputes according to various criteria has been carried out.

The administrative and legal nature of electoral disputes during the state-building transformation processes in Ukraine, the implementation of legal reforms in the context of harmonization of national legislation with international standards and ongoing democratization are proved. It is argued that the protection of the voting rights of citizens of Ukraine is a form of expressing the real will of the people to freely choose the government, their own delegates. By voting in elections or referendums, citizens exercise their will and form public authorities.

It was found that the administrative and legal nature of election disputes is confirmed by the following specific characteristics: 1) the election dispute arises from the administrative and legal relations of public-law conflict in the field of public administration, which ensures the right to protection of electoral rights; 2) election disputes are dynamic and arise, change and cease during the implementation of the election legislation of Ukraine within a specific election process; 3) election disputes are limited in the time during which a certain election process takes place; 4) the subject of the dispute is within the object of electoral legal relations; 5) relations of administrative obligations of public administration; 6) the public-law nature of the election dispute is determined by the content of opposing legal interests, the bearers of which are not only the parties to the conflict, but may be other citizens of Ukraine; 7) the parties to an election dispute may have different status - both the subjects of the election process and electoral legal relations, and the participants in the jurisdictional procedure for their settlement; 8) the legal regime of consideration of election disputes is carried out both in court and in administrative order.

Key words: election process, guarantees of suffrage, election disputes, suffrage, judicial protection.

Постановка проблеми. Демократизація українського суспільства, яка отримала новий імпульс після здобуття державної незалежності, тісно пов'язана зі становленням вітчизняної виборчої системи. Право на участь у вільних і справедливих виборах є одним з найцінніших надбань української демократії.

Так, в Основному Законі закріплено основоположний статус України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Також задекларовано, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (частина друга статті 5 Конституції України).

Очевидно, що конституційне закріплення влади народу зумовлює необхідність запровадження певних механізмів її реалізації. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це засадниче положення конкретизується приписами статті 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Отже, вбачається, що виборчі права займають провідне місце в системі політичних прав громадян, адже завдяки ним та безпосередньо через їх практичну реалізацію втілюється у життя проголошений принцип народовладдя.

Науково-практичне опрацювання інституту судового захисту учасників виборчого процесу набуває особливої актуальності з огляду на модернізацію виборчого законодавства України, що триває, та плінність суспільних і політичних процесів. За вказаних умов реалізація права на судовий захист учасників виборчого процесу є однією з найважливіших конституційних гарантій.

Високий рівень конфліктності під час виборчого процесу зумовлює пильну увагу суспільства, законодавця, міжнародної спільноти та науковців з приводу визначення належності виборчого спору до юрисдикції адміністративного суду. Тому і основне завдання держави як інструмента публічного управління – це створення дієвого механізму врегулювання виборчих спорів, який дасть можливість проводити демократичні вибори. І звичайно, що найефективнішим способом врегулювання виборчих спорів є судовий розгляд.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками наукові погляди у сфері виборчого права змінювалися під впливом змін у виборчому законодавстві, в результаті чого нині велика різноманітність сучасних досліджень основних положень судового захисту учасників виборчого процесу як гарантії дотримання їх прав.

Проблематикою наукового обґрунтування судового захисту учасників виборчого процесу займалися В. Галайчук, М. Жушман, С. Кальченко, М. Мельник, М. Ставнійчук та інші науковці.

Мета статті – аналіз окремих положень законодавства, наукових поглядів та судової практики захисту учасників виборчого процесу як гарантії дотримання їх прав задля виявлення прогалин неналежного правового регулювання цих правовідносин та вироблення пропозицій з їх усунення для практичного застосування під час майбутніх виборів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийняття Конституції України стало вирішальним етапом у процесі формування та реалізації механізму гарантування політичних прав людини, до яких належать виборчі права громадян України. Відповідно до статей 38, 69 Конституції України, громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами, брати участь у всеукраїнських та місцевих референдумах, включаючи право бути обраним чи самостійно обирати на визначені чинним законодавством політичні посади.

М.І. Смокович наголошує, що забезпечення належного рівня реалізації та захисту виборчих прав громадян є однією із безумовних гарантій функціонування механізму стримувань та противаг [1, с. 82]. Як визначає Г.П.Циверенко, реалізація міжнародних стандартів народовладдя є неможливою без належного забезпечення вимоги формування органів державної влади та місцевого самоврядування шляхом проведення прямих відкритих прозорих рівних загальнонаціональних та місцевих виборів відповідно [2, с. 35-45].

Досягненню однозначності підходів до розгляду та вирішення виборчих спорів присвячено і наукові розробки зарубіжних учених та узагальнення судової практики, здійсненої міжнародними правозахисними інституціями. Вартою уваги є позиція Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), висловлена у справі «Намат Алієв проти Азербайджану» (Case of Namat Aliyev v. Azerbaijan), сутність якої полягає у тому, що функціонування ефективної системи реалізації можливості захисту виборчих прав у судовому порядку є головною гарантією забезпечення вільних та справедливих виборів у країні.

Традиційно у науці права виділяють два види суб'єктивного виборчого права – активне виборче право (право обирати) і пасивне виборче право (право бути обраним) [3, с. 50]. Деякі інші науковці (зокрема Ю.Б.Ключковський) слушно виділяють ще й третій вид – номінаційне право (право висувати кандидатів) [4, с. 13]. Зустрічається також позиція щодо диференціації інших суб'єктивних виборчих прав.

Варто наголосити, що на сторожі захисту правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом взагалі та всього спектру прав учасників виборчого процесу зокрема, в Україні перебувають адміністративні суди.

Узгодженою у науці адміністративного судочинства є позиція дослідників щодо того, що саме судовий захист є одним із найефективніших механізмів захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав й інтересів фізичних та юридичних осіб у правовідносинах, що виникають за участю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб під час виконання ними владних управлінських функцій.

Повністю поділяючи вказану позицію, вважаємо за необхідне її продовжити та доповнити тезою про те, що саме адміністративні суди є одним з ключових гарантів свободи виборчого процесу в Україні, оскільки до їх компетенції належить здійснення контролю за дотриманням суб'єктами досліджуваних правовідносин основних виборчих засад.

Зокрема, вони покликані забезпечувати судовий захист (поновлення) основних засад виборчого права та гарантій реалізації виборчих прав громадян, визначених Конституцією України та Законами України.

Отже, вбачається, що інституціональна значущість адміністративних судів полягає у тому, що вони є фундаментальним загальнонаціональним запобіжником дотримання конституційного права громадян України на участь в управлінні державними справами, вільно обирати та бути обраними.

Проблематика розуміння пасивного виборчого права як предмета судового захисту обумовлена тим, що воно є менше конкретизованим, аніж активне виборче право. Ситуація ускладнюється ще й тим, що на сьогодні у наукових колах немає чіткої та узгодженої позиції щодо змісту пасивного виборчого права. Неоднозначність обумовлена його назвою, а саме таким терміном як «пасивне». З огляду на зазначене, постає цілком логічне питання про те, як має захищатися право, реалізація якого залежить від права іншої особи. Адже у класичному розумінні право захищається шляхом зобов'язання суб'єкта правовідносин належно виконувати свої обов'язки. Зобов'язати ж особу до реалізації свого права – неможливо, оскільки це свобода, перш за все, обирати активну позицію щодо реалізації своїх прав. Чи означає це, що особа – носій суб'єктивного пасивного виборчого права – не може захистити в суді це право? Звичайно ж, ні. Справа у тому, що належна реалізація особою права бути обраною залежить не лише від волевиявлення виборців, але і від дій інших суб'єктів виборчого процесу.

Погоджуємось також із тим, що вибори завжди опосередковують конфлікт: конфлікт інтересів, конфлікт політичних програм тощо. Інституційна характеристика виборчого протистояння означає, що воно відбувається у межах правового простору відповідно до вимог законодавства щодо кожної процедури, кожної дії усіх суб'єктів виборчого процесу. Однак, незважаючи на правове втілення, виборчий конфлікт залишається політичним. Потенційне посилення напруги у ході виборчого процесу призводить не тільки до примноження виборчих конфліктів між суб'єктами виборчих правовідносин, але й до порушення виборчих прав громадян України [5].

З огляду на викладене, діяльність адміністративних судів щодо забезпечення судового захисту учасників виборчого процесу, на наше переконання, слід розглядати як гарантію дотримання їх конституційних прав, адже фактично адміністративні суди не лише розв'язують публічно-правові спори, пов'язані з виборчим процесом, але й знижують суспільну напругу в державі.

Принагідно зауважимо, що розмаїття конфліктних ситуацій, які виникають під час проведення виборів, породжує множинність критеріїв та типів класифікації виборчих спорів. Так, за загальним підходом, виборчі спори прийнято класифікувати залежно від:

- 1) виду виборів;
- 2) суб'єктного складу виборчого спору;
- 3) предмета виборчого спору;
- 4) порушення порядку та процедури голосування;
- 5) суб'єкта врегулювання виборчих спорів.

Проте зустрічаються й інші класифікаційні типи виборчих справ, до прикладу – за стадіями виборчого процесу.

Отже, за предметом виборчого спору найбільш типовими є публічно-правові спори:

- 1) щодо уточнення списків виборців;
- 2) щодо інформаційного забезпечення виборів;
- 3) щодо проведення передвиборної агітації;
- 4) щодо формування складу виборчих комісій;
- 5) щодо висування та реєстрації кандидатів;
- 6) щодо оскарження результатів виборів.

У свою чергу, за стадіями виборчого процесу виділяють:

1) спори, пов'язані з підготовкою і проведенням виборів (спори щодо висування та реєстрації кандидатів, спори щодо утворення виборчих комісій, спори щодо проведення передвиборної агітації, спори щодо утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі, спори щодо складання списків виборців, спори щодо голосування у день виборів);

2) спори, пов'язані із встановленням та офіційним оголошенням результатів виборів (спори щодо підрахунку голосів виборців, спори щодо встановлення підсумків голосування, спори щодо встановлення результатів голосування у день виборів; спори щодо офіційного оголошення результатів виборів).

На наш погляд, суб'єкту виборчого процесу на кожній відповідній стадії адміністративний суд повинен гарантувати належний та достатній ступінь свободи. З цією метою суд має комплексно реалізовувати свої юрисдикційні, превенційні, виховні, правопоновлювальні повноваження.

Висновки. З огляду на викладені вище обставини у їх сукупності, можемо дійти висновку, що спори, пов'язані з виборчим процесом, слід характеризувати як невід'ємну частину інституту публічно-правових спорів у правовій системі України. Ця категорія спорів у матеріально-правовому аспекті – це конфліктні правовідносини, що виникають під час реалізації активного або пасивного виборчого права між суб'єктами виборчого процесу та виборчих правовідносин. Виборчі спори у процесуальному аспекті – це правовідносини охоронного характеру, в рамках яких відбувається розв'язання судами адміністративної юрисдикції конфліктних ситуацій та захист (поновлення) виборчих прав суб'єктів виборчого процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний та практичний аспекти:

монографія. К.: Юрінком Інтер, 2014. 576с.

2. Циверенко Г. П. Адміністративно-правове забезпечення здійснення народного волевиявлення в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. 220 с.

3. Тимошенко І.В. Сутність виборчих прав громадян України та їх місце в загальній системі прав і свобод. *Публічне право*. 2011. № 4. С. 49-56.

4. Ключковський Ю.Б. Гарантії виборчих прав громадян та механізми їх реалізації. Гарантії виборчих прав громадян та демократичного характеру управління виборчим процесом: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 червня 2003 р.). Київ: Міленіум, 2003. С. 13-17.

5. Смокович М.І. Теоретичні засади правового регулювання розгляду адміністративними судами виборчих спорів: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 37 с.

REFERENCES:

1. Smokovych M. I. 2014. *Pravove rehuliuвання rozghliadu vyborchkykh sporiv: teoretychnyi ta praktychnyi aspekty: monohrafiia*. K.: Yurinkom Inter, 576 [in Ukrainian].

2. Tsyverenko H. P. 2011 *Administratyvno-pravove zabezpechennia zdiisnennia narodnoho volevyavlennia v Ukraini: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Klyasych. pryvat. un-t. Zaporizhzhia*, 220 576 [in Ukrainian].

3. Tymoshenko I.V. 2011. *Sutnist vyborchkykh prav hromadian Ukrainy ta yikh mistse v zahalnoi systemi prav i svobod. Publichne pravo*. 4. S. 49-56 [in Ukrainian].

4. Kliuchkovskiy Yu.B. 2003. *Harantii vyborchkykh prav hromadian ta mekhanizmy yikh realizatsii. Harantii vyborchkykh prav hromadian ta demokratychnoho kharakteru upravlinnia vyborchym protsesom: zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 24 chervnia 2003 r.)*. Kyiv: Milenium, S. 13-17 [in Ukrainian].

5. Smokovych M.I. 2015. *Teoretychni zasady pravovoho rehuliuвання rozghliadu administratyvnymy sudamy vyborchkykh sporiv: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv*. 37 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.12.2019

УДК: 342.95 (477)

Дмитренко Сергій Миколайович,
здобувач Закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини
«Україна»
<https://orcid.org/0000-0003-2408-0212>

ПРЕДМЕТ САМОВРЯДНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, охарактеризовано поняття «предмет» та визначено його правову інтерпретацію. Проаналізовано теоретико-юридичні підходи до визначення поняття «предмет контролю» в різних сферах суспільних відносин. Акцентовано увагу на змісті та особливостях предмету самоврядного контролю в сфері земельних відносин, на підставі чого побудовано його визначення. Предмет самоврядного контролю в сфері земельних відносин визначено як матеріальний елемент об'єктивної дійсності, у зв'язку з яким земельні відносини виникають, припиняються і змінюються, оцінка якого забезпечує встановлення контролюючими суб'єктами стану відповідності або невідповідності законодавчо закріпленим стандартам, вимогам та нормам підконтрольного об'єкту.

Ключові слова: контроль, самоврядний контроль, земельні відносини, предмет контролю.

Dmitrenko S. SUBJECT OF SELF-GOVERNMENTAL CONTROL IN THE FIELD OF LAND RELATIONS

The article, based on the analysis of scientific views of scientists, describes the concept of "subject" and its defined legal interpretation. Theoretical and legal approaches to the definition of the concept of "subject of control" in various spheres of public relations are analyzed. Emphasis is placed on the content and features of the subject of self-government control in the field of land relations, on the basis of which its definition is built. The subject of self-government control in the field of land relations is defined as a material element of objective reality, in connection with which land relations arise, terminate and change, the assessment of which ensures the establishment of controlling entities compliance or non-compliance with statutory standards, requirements and norms object.

Key words: control, self-government control, land relations, subject of control.

Постановка проблеми. Будь-яке наукове дослідження – це процес вивчення певного явища, тобто, розкриття його предметної основи [1]. Зазначена теза найкраще показує те, що фактично кожна наукова розробка має спрямовуватись на тлумачення не тільки теоретичних особливостей досліджуваного явища, але й окреслювати те найголовніше, котре визначає всю його функціональну орієнтованість. Особливо гостро цей момент постає при вивченні юридичних явищ, котрі, як правило, мають активну, діяльнісну спрямованість на якийсь предмет. Зазначене дає підстави визначити необхідним та актуальним наукове розроблення предмету самоврядного контролю в сфері земельних відносин.

Випуск 7. Спецвипуск. 2019